

CHIRIAC CORBAN – UN BOIER DEPĂȘIT DE EPOCA SA

Ioan Ungureanu

Iată-ne în anul 1832, când un tânăr în vârstă de 31 de ani, ambițios, pragmatic și obedient, va ști cum să-și croiască drum printre potențaii vremii, pentru a primi slujbe ce le va îndeplini cu mult zel și care îi vor aduce și răsplată pe măsură. Așa ni se prezintă portretul celui ce purta numele de Chiriac Corban.

În acel an, avea în arendă moșia Săcăleni a Mitropoliei Moldovei, pe care va dobândi și unele posesiuni de drept, în urma ofertei ce i-o făcuse mitropolitul Veniamin Costachi la 25 octombrie 1832, soldată cu un contract prin care cumpăra 20 de fălci de codru situate pe panta estică a dealului ce purta simbolicul toponim de „Fântâna Tâlharului”.

Respectivul codru îl cumpărase cu 100 de lei falcea, bani ce trebuia să-i achite în două vadele. Contractul mai prevedea ca, până la lăsatul secului postului mare al anului 1833, cumpărătorul „...*să tae de laolaltă aceste douăzăci fălci codru și să rămăe locul curățit, de hrană*”. De asemenea se mai îndatora ca acel trup de pădure pe care el îl tăiașe în anul 1831 și îl și plătitse mitropoliei, să îl „...*curețe de rădăcini și să-l facă loc de hrană în vreme de un an, când atuncea să poată umbla plugul*”¹.

La 17 decembrie 1840, Mihail Grigori Sturza voievod îi scria în termeni laudativi pentru serviciile sale, acordându-i și o avansare în rang dregătoreasc, astfel: „...*Luând în băgare de samă slujbile ci ai săvârșit în feliuri de însărcinări precum te mărturisăsc atestaturile Isprăvniciei de Roman din 1833 și din (1)837, găsăm cu cale ați faci răsplătire. Și dar, după prerogativa ci avem, și în urmare pravilii întărită la 10 martie 1835 în privire că ai împlinit și însărcinare de polițmaistru la Roman, te miluim cu rang de sărdar, dându-ți dreptate a te iscăli și a fi obștești cunoscut cu acest rang. Pentru cari poruncim și sfătuim ca să te treacă prin acturile cărmuirii cu rang de sărdar*”².

Nu va trece mult timp până când lui Chiriac Corban i se va acorda rangul de ban, așa cum îl aflăm dintr-o altă scrisoare de mulțumire ce i se adresa la 7 septembrie 1848, de această dată de către Ministrul din Lăuntru, marele logofăt Balș, potrivit căreia: „...*Văzându-să din raportul Isprăvniciei Romanului cu nr. 6.736 că d(voastră) ați hărăzit 100 merți grâu de pe moșia Șcheia, în pregătirile poruncite pentru îndestulare oștirilor rusiene, Departamentul au întors osăbită luare aminte asupra aceștii patriotice și vrednice de laudă plecari a dv. pentru care s-au și publicat prin foi mulțămiri cuvenite din parte(a) ocârmuirii*”³.

Între alte informații ce se desprind din acest document, este și aceea că la

¹ Arhivele Naționale Neamț, **fond Moșia Drăgești**, d. nr. 242.

² **Ibidem**, d. nr. 245.

³ **Ibidem**, d. nr. 249.

amintita dată era și proprietarul moșiei Șcheia din ținutul Roman, pe care o cumpărase, probabil, de la urmașii spătarului Enacachi Milo – dar și confirmarea dreptului Imperiului țarist ce și-l arogase prin Tratatul de pace de la Kuciuk-Kainargi (1774), realizat cu Imperiul otoman, anume acela de a interveni oricând și după bunul plac în Principatele Dunărene, fapt ce se constituia și într-o grea povară a acestora de a întreține trupele de ocupație.

Desigur, despre această îndestulare a trupelor rusiene vorbea documentul respectiv, trupe care ceva mai târziu vor fi înfrânte totuși, în timpul războiului Crimeii dintre anii 1853-1856, în urma căruia se deschidea și pentru români calea spre realizarea unei prime etape de împlinire a dezideratului național, acela al preliminarilor stabilite de marile puteri europene în vederea Unirii Principatelor, prin respectiva pace obținându-se și revenirea ținuturilor Cahul, Ismail și Bolgrad la trupul Moldovei, înjumătățit prin anexarea Basarabiei la Imperiul țarist în anul 1812.

Din anul 1848 Chiriac Corban devine și proprietar al moșiei Trifești. Numindu-l cu titlul de arhiban, la 14 iulie 1850, un demnitar îi scria din Iași cerându-i „... *cu frățească dragoste*” să respecte privilegiile pe care le acordase lui Gheorghe Tiron, care îi fusese om de casă și care de 20 de ani se stabilise la Trifești – acum fiind obligat să efectueze boieresc, sau să plătească boieresc pentru doi ani din urmă de când Corban devenise proprietar al acestei moșii.

Și pentru că „... *nici s-au mai auzit ca privilegheții să facă boieresc*”, autorul scrisorii – considerând că nicidecum o asemenea nedreptate s-ar putea face cu știrea proprietarului – îi cerea acestuia să îl scutească de asemenea obligații pe acel fost om de casă care „... *ca un omu sărac, cu famelii, să mănânce o bucățică di pâni*”, să nu mai fie impus la boieresc așa cum „... *di toți posăsorii au fost protijarisât (...)* avându-ș locurili di hrană fără a i să lua vro-n ban, sau a să ceri dumnealui ceva (...) *de cătră epitropi (...). De aceea vă poftesc ca să rămâi omul nesupărat, precum la toț posăsorii au fost și, totodată, a i să da și locurili de hrană spre a-ș pute ca un sărac schivernisi zilnica hrană a lui și a familii lui*”⁴.

La 24 aprilie 1852 Epitropia din Moldova a Sfântului Mormânt, din înputernicirea Patriarhului Ierusalimului recurge la darea în posesie prin mezat a veniturilor mănăstirilor închinat, pentru perioada de trei ani, dintre 23 aprilie 1852 și 23 aprilie 1855. Aceasta va fi încă o ocazie ce nu-i putea scăpa lui Chiriac Corban, adjudecându-și arenda moșiei Sagna din nord-estul orașului Roman, care se afla în proprietatea Mănăstirii Galata din Iași, pentru care avea de achitat anual câte 1.500 de galbeni, respectiv 4.500 galbeni pe cei trei ani.

Contractul conținea prevederi riguroase și obligatorii, enunțate în 20 de puncte, cu aplicabilitate pe toate moșiile Epitropiei Sfântului Mormânt care erau supuse arendării⁵. Între altele, se prevedea ca anuitățile de 1.500 galbeni să se achite la Epitropie în două câștiuri, din care primul cu 15 zile înainte de Sf. Gheorghe (23

⁴ **Ibidem**, d. nr. 251.

⁵ **Ibidem**, d. nr. 254.

aprilie), al doilea, cu 15 zile înainte de Sf. Dimitrie, fără nici o zi de întârziere.

Erau excluse de la mezaturi persoanele care aveau antecedente de nerespectare a condițiilor de punere în posesie și de arendare a unor moșii mănăstirești. Arendașul era obligat să nu facă nici o știrbire hotarelor moșiei, fiind prevăzută și interdicția de a revinde moșia sau de a transfera drepturile către o altă persoană fără știrea și aprobarea scrisă a Epitropiei. De asemenea, erau excluși de la mezaturi proprietarii moșiilor megieșe, pentru a se evita anumite șiretlicuri și împresurări de posesiune.

Arendașul urma să-și ia veniturile moșiei și munca boierescului de la locuitori, conform Ponturilor Cârmuirii, fără a-i asupri peste legiuitele datorii, iar în caz de vitregii naturale trebuia să asigure locuitorii de pe moșie cu pâine și hrană date pe datorie și cu prețuri „politice”; mai era obligat să asigure bisericile cu untdelemn, prescuri, tămâie și vin după nevoie, trebuia să asigure paza pădurilor – în acestea fiind interzis pășunatul caprelor și vitelor – și era interzisă dărâmarea conacelor. Posesorul nu avea voie să aducă pe moșie țigani, lingurari sau ursari, nici pentru iernat, nici pentru vârat.

Arendașul trebuia să aleagă unul din locuitorii de frunte ce trebuia să fie pristavul Epitropiei de pe moșie și care trebuia să fie plătit din zeciuiala locuitorilor, fiind și scutit de toate dările și îndatoririle. La încheierea celor trei ani de contract, arendașul era obligat să predea toate bunurile mobile și imobile în starea în care le-a luat, iar ceea ce a construit între timp intra fără despăgubire în proprietatea Epitropiei.

Erau prevăzute și alte clauze tot atât de precise, precum aceea de aplicare a aceluiași regim stabilit în contract și pentru sudiții ce ar putea deveni arendași, ca și achitarea de către arendaș a tuturor obligațiilor către Ocârmuirea țării ș.a.

Nescăpându-i nici un prilej de afaceri, la 13 octombrie 1852, Chiriac Corban cumpăra de la unul Giosanu 100 de merțe de grâu cu suma de 3.400 lei, din care a avut grijă să scadă 211 lei pentru trăsura pe care i-o vânduse acestuia⁶.

În calitate de mare dregător, fiind dotat și cu spirit practic, dar nu și cu viziune de perspectivă, Chiriac Corban reușise să agonisească suficiente resurse pentru ca în anul 1862 să mai facă încă un pas important în sporirea averii cu încă o moșie, anume moșia Drăgești de pe Siretul mijlociu.

În urma celor stabilite de sfatul familial al Micleștilor, Chiriac Corban semna la 2 iunie 1862 acea zdelcă de cumpărare a moșiei Drăgești cu 13.000 galbeni, deși strigările la mezatul din 19 august 1862 se opriseră la ultima ofertă de numai 12.153 galbeni⁷.

Așadar, conducându-se după zicala „*interesul poartă fesul*”, dar nu și după cel mai înțelept de „*a nu te întinde mai mult decât îți este plapoma*”, cuconului Chiriac nu-i va fi chiar la îndemână achitarea acestei diferențe de 847 galbeni, cu atât mai mult cu cât pentru acoperirea întregii sume era nevoit să apeleze la creditorii. La 19

⁶ **Ibidem**, d. nr. 252.

⁷ **Ibidem**, d. nr. 257.

octombrie 1862 el depunea la Judecătoria Roman o primă tranșă de 6.000 galbeni⁸, iar la 31 octombrie încă 4.153 galbeni⁹, rămânând de acoperit numai diferența de 2.000 galbeni, pentru achitarea întregii sume de 12.153 galbeni, dar nu și diferența de 847 galbeni care era neoficială și nedeclarată – evident, pentru evitarea fiscoșului – pe care o avea de dat vânzătorilor.

Într-o asemenea situație, cuconul Chiriac este nevoit a se mai apleca puțin, apelând la bunvoiața madamei Profira Miclescu, de a-i împrumuta suma de 2.000 galbeni ce o avea de achitat la judecătoria, angajându-se să i-o returneze în timp de un an. Și pentru că asemenea sume nu se dau pe încredere, creditorul și primitorul s-au prezentat la Tribunalul din Roman care a adevărit împrumutul în condițiile puse de creditoare, perioada de scadență socotindu-se începând cu data de 24 octombrie 1862 și cu aplicarea dobânzii legiuite.

Împrumutul se asigura cu ipotecă pe moșia ce o cumpărase, iar plata dobânzii urma a se efectua în două tranșe: la împlinirea a șase luni și la expirarea termenului de un an, odată cu restituirea întregii sume. Toată această înțelegere se efectua, cu autentificarea tribunalului, la data de 31 octombrie 1862¹⁰. Dar cum nici cucoana Profira nu avea acești bani, va împrumuta cei 2.000 de galbeni de la cumnatul ei, maiorul de poliție Gheorghe Ghica, garantându-i cu drepturile ipotecare puse pe moșia Drăgești ale lui Chiriac Corban, aranjamentul realizându-se cu semnăturile Profirei Miclescu și ale lui Corban la 8 noiembrie 1862, fiind legalizat la data de 13 decembrie de către Secțiunea a III-a a Tribunalului Civil din Iași¹¹.

Și pentru că această construire a întregii piramide a început de la vârf către bază, și pentru că nici maiorul Ghica nu dispunea de cei 2.000 de galbeni, acesta s-a văzut, la rândul-i, nevoit să-i împrumute, la 18 ianuarie 1863, de la Banca „Agat Ștain et Margomeș”, scadențele și dobânda fiind puse în sarcina lui Chiriac Corban.

Întregul lanț al formalităților asupra vânzării moșiei Drăgești se va încheia la 23 ianuarie 1863, când Tribunalul Roman autentifica trecerea răspunderii Profirei Miclescu asupra maiorului Gheorghe Ghica, odată cu intrarea tuturor drepturilor în portofoliul respectivei bănci¹².

Pentru a-și amortiza în cel mai scurt timp noua sa achiziție, Chiriac Corban va arenda toate bunurile de pe moșie la doi negustori evrei – socru și ginere – cu un contract pe o perioadă de un an, între 23 aprilie 1863 și 23 aprilie 1864, pentru suma de 340 galbeni, ce urmau a fi achitați în cinci vadele, respectiv 40 galbeni la data semnării, iar celelalte patru până în luna februarie 1864¹³.

Arendașii se obligau să dea proprietarului zeciuala vinului din recolta anului

⁸ **Ibidem**, d. nr. 256.

⁹ **Ibidem**, d. nr. 258.

¹⁰ **Ibidem**, d. nr. 259.

¹¹ **Ibidem**.

¹² **Ibidem**.

¹³ **Ibidem**, d. nr. 260.

1863, adică 400 de vedre de vin, boierul lăsând în schimb arenda din sat și de la podul de peste Siret cu brudina sa, precum și dreptul arendașilor de a vinde băutură bună „cu oca dreaptă”, cu condiția de a nu-i apăsa pe locuitori mai mult decât prevederile ponturilor, adică 15 lei de la frunțași, 10 lei de la mijlocași și 7 lei de la codași.

Între alte bunuri, arendașii beneficiau de moara de pe moșie (uiumul revenindu-i boierului), iazul cu pește, o falce de pădure din hotarul Călineștilor pe care să o poată tăia și „șpicula”, alte 4 fâlci de pădure mărunțică dinspre Dămieniști și din Pădurea pârcălabului, stoguri de fân, 10 stânjeni de paie și de grâu, 5 merțe de porumb, una de grâu ș.a.

*
* *

Doar de doi ani cumpărase fostul ban moșia Drăgești, în condițiile împovăraătoare arătate mai sus. Până să se bucure din plin de uzufructul acestei afaceri, l-a ajuns din urmă o veste aducătoare de insomnii – Legea rurală din 1864 prin care clăcașii urmau să fie împroprietăriți.

Cât de repede trecuseră și cei 4 ani de când Ecaterina, energica și iubitoarea sa soție dăduse viață Smărăndiței¹⁴, și aproape 3 ani de când venise pe lume și viitorul său urmaș, Ionel¹⁵! Ambii copii fuseseră botezați de părintele paroh Constantin Ciocchină la biserica ortodoxă din Sagna, fiindu-le naș Ștefan Atanasiu din orașul Roman.

Acești din urmă copii ai familiei Corban succedau surorii lor mai mari, Maria, care se născuse în anul 1858 și care la vârsta maturității se va căsători cu profesorul universitar Constantin Climescu din Iași. Tot ea va fi aceea care în anul 1933, cu puțin înainte de a trece în lumea celor dreți, va dona Arhivelor Naționale din Iași acea nestemată Condică a Moșiei Drăgești, scrisă de Teodor Gașpar, diacul de Divan.

Ultimul născut, Ionel, avea să fie nu numai cel prin care se împlinea dorința tatălui de a avea și un urmaș purtător al patronimului, ci și al prenumelui, pentru că atât în familie precum și în societate i se spunea tot Chiriac¹⁶.

Copleșit de amărăciune și de frământările ce i le vor fi pricinuit efectele aplicării Legii rurale din 1864, Chiriac Corban a sucombat la data de 2 ianuarie 1865, la vârsta de 63 de ani. Cauza imediată a decesului – așa cum o consemna preotul Ion Popeanu de la Biserica „Sfinții Voievozi” din Drăgești, unde a și fost înmormântat – era aceea că se îmbolnăvisese „...*di trohnă*” (de gripă – n. n.)¹⁷.

¹⁴ **Ibidem**, d. nr. 265.

¹⁵ **Ibidem**, d. nr. 266. Actele de naștere, eliberate de parohul Constantin Ciocchină la 14 august 1867, arată că Smărăndița s-a născut la 30 octombrie 1860, iar Ionel la 7 ianuarie 1862.

¹⁶ Informația ne-a fost furnizată de către d-na Rodica Fedeleș-Daniel din București, descendentă a familiilor Corban și Agarici.

¹⁷ Arhivele Naționale Bacău, dosar **Stare civilă, B.C.M, 1/1865**, fond **Mitrice**, f. 12.

Este evident că văduva Catinca, la vârsta de numai 26 de ani cât avea atunci¹⁸, cu toată strădania depusă, nu își putuse salva soțul și, întrucât boala ce se instalase încă de la începutul lunii decembrie 1864 avea o evoluție agravantă, își luase și măsurile de pregătire pentru nedoritul sfârșit cumpărând, la 8 decembrie 1864, cu 17 lei și 10 parale, efectele de înmormântare de la prăvălia evreului Smai, fiul lui Moise Leiba din Târgul Dămieniști¹⁹, cu chitanță autenticată și de Judecătoria plasei Fundu din același târg.

Întrucât moșia se afla încă sub ipotecă pentru acel împrumut făcut la Banca „Agat Ștain et Margomes”, producția de grâu a anului 1865 obținută pe moșia Drăgești a fost scoasă la licitație de către Tribunalul Județean Roman. Licitația a fost câștigată de către Gheorghe Petrovici, care la 14 mai 1865 achita un acout de 9.250 lei, adică echivalentul a 250 galbeni în monedă²⁰.

Va trece pe neobservate anul de doliu creștinesc și încă ceva timp peste acesta, până când văduva Ecaterina, aflată în floarea vârstei, fiind bogată și frumoasă, se va lăsa iarăși curtată de un alt proprietar, anume unul Fundăcescu din Bozieni, cu care se va și recăsători²¹.

Chiriac Corban – A boyar exceed by his time Summary

The article presents Chiriac Corban's life and activity, a boyar who had remarkable results in the social and economic life of Moldavia between 1832-1864.

Appreciated by the Moldavian rulers, he held different jobs, being offered high positions and ranks due to his merits.

He was landowner, but he also took on and granted on lease different domains from Roman county among which those from: Săcăleni, Sagna, Trifești and Drăgești.

In 1862 Chiriac Corban bought the domain from Drăgești, which was put on sale by the Miculescu family and thus he burdened with huge mortgages at banks and creditors. This acquisition proved to be uninspired for him because after the Rural Law was brought into operation in 1864, a huge part of this domain was taken away from him and the peasants were put in possession of land.

Chiriac Corban died of flu on the 2nd of January 1865 at the age of 63. His wife Ecaterina, with whom he had three children, was only 26 years old when he passed away. She remarried to Fundăcescu, a landowner from Bozieni, Roman county.

¹⁸ Vârsta a fos dedusă după **Statistica știutorilor de carte din anul 1908**, când avea 70 de ani.

¹⁹ Arhivele Naționale Neamț, **fond cit.**, d. nr. 261.

²⁰ **Ibidem**, d. nr. 264.

²¹ Despre înrudirile dintre familiile Corban, Fundăcescu și Agarici vezi Ioan Ungureanu, **Neamul Agarici**, în *Carpica*, XXII, 2003.